

УДК 347.1:351.746.1:342.72/73

В.Н. Кубальський

ORCID: 0000-0001-6127-5786

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано проблему обмеження прав і свобод людини при запровадженні заходів екстраординарного захисту державного суверенітету в умовах воєнного стану. Зроблено висновок про те, що не викликає сумніву необхідність обмеження певних прав і свобод людини за наявності необхідних підстав в умовах протидії повномасштабній збройній агресії РФ проти України, враховуючи безпрецедентне для України зростання кількості вчинених кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, зокрема колабораційних дій, державної зради, посягань на територіальну цілісність і недоторканність, диверсій тощо. Обмеження основних прав і свобод особи в інтересах національної безпеки завжди містить в собі загрозу можливих зловживань, вжиття непропорційних охоронюваному інтересу обмежувальних заходів. Обмеження прав і свобод людини і громадянина під час воєнного стану має здійснюватись з дотриманням всіх правових процедур, супроводжуватись посиленням парламентського та судового контролю, а також контролю з боку інститутів громадянського суспільства.

Окрему увагу у статті присвячено проблемі балансу між захистом національної безпеки (передусім захистом державного суверенітету та територіальної цілісності України) та забезпеченням прав і свобод людини в умовах воєнного стану. Зроблено висновок про те, що в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, коли під загрозою опинилось існування Українського народу та держави, необхідно забезпечити справедливий та розумний баланс між захистом національної безпеки (державного суверенітету, територіальної цілісності, інших національних інтересів України згідно Закону України «Про національну безпеку України») та забезпеченням основних прав і свобод людини. При цьому варто визнати контрпродуктивною та водночас хибною дилему (підхід) «безпека або свобода».

Ключові слова: права і свободи, національна безпека, обмеження прав і свобод, державний суверенітет, воєнний стан, баланс, захист, Конституція України, Конституційний Суд України, Верховний Суд.

DOI 10.34079/2518-1319 -2026-16-31-177-188

Постановка проблеми. В умовах триваючої збройної агресії російської федерації проти України застосування обмежень прав і свобод людини при запровадженні заходів захисту державного суверенітету потребує виваженого та науково обґрунтованого підходу. Як слушно зазначає Д.А. Чижев, «проблематика обмеження прав і свобод людини у період воєнного стану небезпідставно вважається актуальною в контексті правової та політичної ситуації в сучасному світі, зокрема у зв'язку з різноманітними конфліктами та воєнними діями у різних країнах. Ця тема викликає дискусії та ставить важливі питання щодо балансу між захистом національної безпеки та забезпеченням прав і свобод громадян у контексті воєнного стану». В юридичній літературі наведено низку аргументів на підтвердження доцільності вивчення цього питання, зокрема такі:

обмеження прав і свобод (воєнний стан зазвичай супроводжується обмеженням різних прав і свобод громадян, таких як свобода слова, зборів, пересування тощо, які можуть бути введені з метою забезпечення національної безпеки та захисту від загрози); демократичний контроль (важливим аспектом управлінської діяльності органів державної влади є наявність демократичного контролю за обмеженням прав і свобод громадян у період воєнного стану, а це означає, що обмеження повинні бути обґрунтованими, пропорційними та необхідними у конкретних обставинах); захист прав людини (незважаючи на введення обмежень, держава мусить забезпечити захист фундаментальних прав і свобод громадян, включаючи право на життя, гідність та недоторканність особи); міжнародні зобов'язання (держави, які вводять воєнний стан, повинні дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та міжнародного гуманітарного права); стратегічний план виходу (важливою частиною управління воєнним станом є розробка стратегічного плану виходу, що передбачає поступове відновлення прав і свобод після завершення конфлікту); роль суду і правозахисних організацій (суди та правозахисні організації відіграють важливу роль у забезпеченні захисту прав громадян у період воєнного стану, контролюючи дотримання законності та правових гарантій) (Чижов, 2024, 286-287).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці обмеження прав людини в умовах екстраординарних правових режимів присвятили свої праці М. Буроменський, І. Громівчук, І. Доронін, О. Дуфенюк, Т. Курачик, В. Лемак, А. Манжула, А. Мацола А. Мерник, Т. Попович, П. Пушкар, М. Савчин, О. Сокурєнко, Б. Фасій, О. Щербанюк, І. Хиля та інші науковці.

Метою статті є аналіз проблем обмеження прав і свобод людини при запровадженні заходів екстраординарного захисту державного суверенітету в умовах воєнного стану та формулювання пропозицій щодо удосконалення державної політики у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, доречно висвітлити змістове наповнення «обмеження прав людини» як поняття і категорії теоретико-правової науки. Так, у найбільш загальному розумінні, поняття «обмеження прав людини» означає легітимне зменшення обсягу прав і свобод особи державою у передбачених законом випадках (Бариська, Попович Т., Попович П., 2025, с. 5-6). У Конституції України встановлення обмеження прав людини розглядається як звуження змісту та обсягу наявних прав (Мерник, 2023, с. 62). На думку А.М. Мерник, під обмеженням прав людини можна розуміти встановлені правом максимально дозволені обсяг та міру можливої реалізації прав людини, необхідні для охорони й захисту прав інших осіб та суспільних цінностей (Мерник, 2023, с. 63). На думку І.Ю. Хиля, під обмеженням прав і свобод людини слід розуміти допустиме міжнародним правом та/або внутрішньодержавним правом втручання у права і свободи людини, що відповідає вимогам законності, необхідності, доцільності і співмірності кінцевої мети. Метою обмеження прав і свобод людини є охорона основних загальновизнаних цінностей в суспільстві, до яких належать життя, свобода, гідність, здоров'я і моральні цінності населення, а також підтримання державної безпеки, забезпечення громадського порядку та інші цінності. Крім того, обмеження правовими засобами прав чи свобод окремої особи може бути спрямоване на захист прав і свобод інших людей, що безпосередньо витікає з основоположного принципу права – принципу поваги прав людини. Отже, під «обмеженням права (свободи)» варто розуміти встановлені законодавством межі реалізації (здійснення) людиною (громадянином) прав (свобод), що виражаються в заборонах, вторгненнях, обов'язках, відповідальності, існування яких детерміновано необхідністю захисту конституційно визнаних цінностей і призначенням яких є

забезпечення необхідного балансу між інтересами особистості, суспільства і держави індивідам (Хила, 2021, с. 54).

У нормативно-правових актах, що стосуються особливих державно-правових режимів, є необхідним встановлювати потенційну можливість обмеження «реалізації» права, а не «обмеження» самого права. Перелік прав, обмеження яких є можливим, є чітко регламентованими, що унеможливує зловживання. Необхідно виділити групу абсолютних прав, що не підлягають жодному обмеженню незалежно від того, наскільки особливим є стан в країні. До них відносять: право не піддаватися тортурам, насильству, іншому жорстокому або такому, що принижує людську гідність, поводженню чи покаранню; презумпція невинуватості; право не бути повторно засудженим за один і той же злочин; право на судовий захист; право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги; право на самостійний вибір захисника; право засудженого на перегляд вироку вищим судом; свобода від рабства і підневільного стану; право на імунітет від зворотної сили кримінального закону (Хила, 2021, с. 165-166).

У статті 64 Конституції України встановлено, що «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» (Конституція України, 1996).

У частині першій статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права визначено, що під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії соціального походження. Це положення не може бути підставою для якихось відступів від статей 6 (право на життя), 7 (заборона катування), 8 (заборона рабства), 11 (заборона позбавлення волі на тій лише підставі, що особа не в змозі виконати якесь договірне зобов'язання), 15 (заборона зворотної дії в часі закону, який визначає кримінальну відповідальність), 16 (право на невідчужувану правосуб'єктність) і 18 (свобода думки та совісті) (частина друга статті 4 зазначеного Пакту) (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966).

Тимчасове обмеження окремих прав і свобод допускається ст. 15 «Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації» Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з війною: 1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. 2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7 (Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод, 1950).

Правова система останні десятиліття трималася на риториці, що міжнародне право, повага до суверенітету та прав людини – це абсолютні цінності, якими не можна нехтувати. Проте поширюється скептичне ставлення до зазначених цінностей. А.Ю. Бадида слушно зазначає, що «міжнародний правовий порядок виявився безсилим перед

новими викликами і сьогодні ми є свідками формування нових тенденцій у міжнародній політиці та нових механізмів виходу з критичних станів» (Бадида, 2022, с. 12).

Конституція України визначає як основоположні цінності права людини, суверенітет і територіальну цілісність України. У частині другій статті 3 Конституції України встановлено, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Визнання пріоритету прав людини в сучасному світі є аксіомою. Принцип поваги прав та свобод людини належить до одного з основних принципів міжнародного права.

Принцип забезпечення та захисту прав людини і громадянина розглядається, поряд із принципом верховенства права, як один із двох основоположних принципів правової держави (Чижов, 2024, с. 286). Принцип верховенства права підпорядковує державу інтересам людини, а не навпаки.

При цьому за звичайних умов для конституційного лібералізму захист індивідуальної свободи є пріоритетом. Однак акценти зміщуються в умовах екстраординарних обставин (Висновок М. Савчина в якості *amicus curiae* на запит судді Конституційного Суду України В.В. Лемака № 359-005-16/3375 щодо конституційної скарги Сергія Гнезділова щодо конституційності ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України, 2025, с. 7).

Упровадження заходів екстраординарного захисту національного суверенітету, територіальної цілісності, економічної стійкості може мати різні причини: стихійні лиха, пандемії, здійснення терористичних актів, збройна агресія з боку інших держав (Лазур, Попович, Рябченко та ін., 2025, с. 16).

Події в Україні та світі свідчать про необхідність подальшого забезпечення інтересів національної безпеки і оборони. Конституційний Суд України в одному зі своїх рішень підкреслив головну роль Збройних сил України та інших формувань, що «здійснюють ефективний захист Української держави та Українського народу», відзначив, що найвищим державним інтересом є «підтримання високого рівня обороноздатності» (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців) № 1-р(П)/2022, 2022). Підтримання високого рівня обороноздатності неможливе без зміцнення національної безпеки.

Як слушно зазначає А.М. Мерник, «національна безпека може бути використана для виправдання заходів, що обмежують певні права, лише якщо таких заходів вживають задля захисту існування нації або її територіальної цілісності чи політичної незалежності від сили або загрози її застосування» (Мерник, 2023, с. 63). З іншого боку, не можна не враховувати інтереси захисту національної безпеки – передусім державного суверенітету та територіальної цілісності України. Як зазначається у Постанові ККС Верховного Суду від 27 жовтня 2025 року у справі № 573/838/24, «якщо існування України поставлено під загрозу, то держава повинна вжити всіх можливих заходів для самозбереження (у тому числі мобілізації військовозобов'язаних). Така легітимна мета дозволяє державі впроваджувати пропорційні обмеження...» (Постанова ККС Верховного Суду від 27 жовтня 2025 року у справі № 573/838/24, 2025).

У всіх випадках, коли застосовується тест на пропорційність, він має базову двоетапну структуру. Першим кроком є встановлення факту обмеження певного права внаслідок дій держави. Наступним кроком є обґрунтування з боку держави, що такі дії

мали легітимну мету, а саме обмеження, яке застосовується, є пропорційним цій меті. Зрештою тест на пропорційність передбачає врахування трьох критеріїв: 1) доречність (застосований засіб має підходити для досягнення визначеної мети і серед усіх придатних засобів має бути обрано той, що найменше обмежує права людини); 2) необхідність (існування нагальної проблеми, яка потребує вирішення за допомогою адекватних заходів); 3) балансування (або пропорційність у вузькому сенсі, тобто шкода, завдана особі внаслідок обмеження її прав, не повинна перевищувати переваг, які отримує держава для досягнення легітимної мети) (Погребняк, 2012, с. 295-296). У кожному випадку суди повинні оцінювати втручання держави до прав і свобод людини не тільки за алгоритмом тесту на пропорційність (належна мета, адекватний засіб, засіб найменш інтенсивний з можливих – з урахуванням раціонального зв'язку кожного елементу зі станом нації, яка захищає своє існування), але й також через субтест пропорційності у вузькому розумінні (*sensu stricto*), коли зважуванню підлягають фундаментальні конституційні цінності, які досягаються (одна з яких – оборона держави, а значить і захист конституційного порядку загалом), із цінностями, які захищають індивідуальні права і свободи людини (Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України В.В. Лемака, 2022).

Мета правомірного обмеження прав і свобод людини вбачається Конституційним Судом України в охороні основоположних цінностей у суспільстві, до яких належать, зокрема, життя, свобода та гідність людини, здоров'я і моральність населення, національна безпека, громадський порядок (Рішення Першого Сенату Конституційного Суду України, 2019). Необхідно врахувати, що обмеження прав і свобод допустимі в наступних загальноприйнятих і найбільш доцільних межах: можуть застосовуватися тільки для тих цілей, заради яких вони вводяться, далі цих цілей обмеження неправомірно; повинні бути відповідні поставленим цілям; не повинні перешкоджати здійсненню інших прав, свобод, а також зобов'язань; не повинні порушувати саму сутність права; не повинно трансформуватися в дискримінацію; повинні бути розумні і необхідні в цілому і в кожній конкретній ситуації; в надзвичайних ситуаціях, при дотриманні всіх перерахованих вище умов, повинні носити тимчасовий характер (Хила, 2021, с. 55).

Обмеження прав людини є допустимими лише у випадках, коли вони необхідні, пропорційні та закріплені законом. При цьому важливо, щоб такі обмеження не перетворювалися на механізм зловживання владою або порушення основних свобод людини, що призводить до нівелювання основних демократичних цінностей та навіть до утвердження певних форм авторитаризму (Бариська, Попович Т., Попович П., 2025, с. 8).

Конституційний Суд України в одному з рішень підкреслив, що «обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 Рішення від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016) (Рішення Конституційного Суду України, 2016). При цьому важливо зауважити, що обмеження прав людини під час екстраординарних обставин мають відповідати певним критеріям, які забезпечують баланс між захистом прав людини та потребами держави у гарантуванні безпеки та порядку під час дії особливих правових режимів. Тобто держава може обмежувати права людини лише за умови реальної необхідності

й лише в тій мірі, яка є пропорційною до досягнення поставленої мети (Погребняк, 2012, с. 294).

Відтак, цілком очевидним є те, що відвертаючи безпосередню загрозу життю нації, державам необхідно забезпечувати ефективний судовий контроль у ході застосування необхідних заходів (Лазур, Попович, Рябченко та ін., 2025, с. 25).

Практика Європейського суду з прав людини у питанні визначення інтересів національної безпеки, як підстави для обмеження прав людини, що вважається легітимною підставою у міжнародно-правових актах, уникає чіткого визначення поняття «національна безпека» і зосереджує увагу на побудові системи відповідних гарантій дотримання прав. Безумовно, бурхливий розвиток інформаційних технологій та інші фактори сучасного інформаційного суспільства мають значний вплив на правове регулювання у сфері забезпечення національної безпеки. Водночас загальні правові підходи щодо чіткості законодавчого визначення підстав для обмеження прав і свобод, гарантій від можливих зловживань у цій сфері та ретельного визначення важливості суспільної мети залишаються незмінними (Доронін, 2020, с. 208-209).

В п. 1 Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020) зазначається, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні. Реалізація цієї норми Конституції України – головна ціль державної політики національної безпеки». Як підкреслює Д.А. Чижев, безпека людини тепер виступає цінністю поряд із уже традиційними цінностями громадянського суспільства та правової держави, такими як рівність, справедливість, гідність, повага, гуманізм та інші (Чижев, 2024, с. 285).

Актуалізується проблема балансу між захистом національної безпеки (передусім захистом державного суверенітету та територіальної цілісності України) та забезпеченням прав і свобод людини в умовах воєнного стану. В умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, коли під загрозою опинилось існування Українського народу та держави, необхідно забезпечити справедливий та розумний баланс між захистом національної безпеки (державного суверенітету, територіальної цілісності, інших національних інтересів України згідно Закону України «Про національну безпеку України») та забезпеченням прав і свобод людини. Обмеження основних прав і свобод особи з міркувань забезпечення інтересів національної безпеки завжди містить в собі загрозу можливих зловживань, застосування непропорційних охоронюваному інтересу обмежувальних заходів (Закон України Про національну безпеку України, 2018). Як показує практика, іноді трапляються випадки, коли народні депутати України вносять законопроекти, спрямовані на захист національної безпеки, проте деякі їхні положення «вихолощують» сутність фундаментальних прав і свобод людини.

Основними об'єктами забезпечення національної безпеки держави виступають державний суверенітет та територіальна цілісність, які забезпечують належні умови для реалізації конституційних прав та свобод громадян (Дахно, 2020, с. 39). Д.А. Чижев слушно доводить, що «діяльність щодо забезпечення прав людини й національної безпеки має двосторонній характер: забезпечення прав людини забезпечує державну безпеку – забезпечення державної безпеки забезпечує права людини» (Чижев, 2022, с. 188).

Як зазначає Я.В. Верменич, «принцип непорушності державного суверенітету виявився по суті відкинутим в ім'я «захисту прав людини», і цим вправно скористалася Росія на фоні кричущого ослаблення української влади після лютневих подій 2014 р. та її вкрай невиразної зовнішньої політики» (Верменич, 2025, с. 541). М.В. Буроменський у

ході дискусії на другому науково-практичному семінарі, присвяченому міжнародній кримінології, що відбувся в Інституті міжнародних відносин Національного авіаційного університету (Київ, 2011 р.), аналізуючи проблему балансу свободи та безпеки, підкреслював, що він завжди остерігається ситуації, коли цей баланс зміщується у бік безпеки, тобто у напрямку створення «поліцейської» держави (Міжнародна кримінологія – проблемне поле міждисциплінарних досліджень. Матеріали II науково-практичного семінару, 2011, с. 30).

Варто визнати контрпродуктивною та водночас хибною дилему «безпека або свобода». І.М. Громівчук слушно наголошує «на необхідності усунення вибору між дотриманням прав людини та безпекою у зв'язку з тим, що права людини, на нашу думку, якраз і є тією основою, на котрій базується безпека (і індивідуальна, і державна, і міжнародна)» (Громівчук, 2014, с. 154).

Необхідно звернути увагу на висновок судді Конституційного Суду України В.В. Лемака, в якому він підкреслює, що «під час війни неприпустимим є різке протиставлення публічного (державного) інтересу, відповідних конституційних цінностей, з одного боку, та поваги до індивідуальних прав людини, з іншого боку, як це нерідко бувало в мирні часи» (Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України В.В. Лемака, 2022). Окрім того, зазначений суддя та науковець слушно підкреслив, що якщо національна безпека стає загрозою для людських прав, то вихолощується сама її суть (Допис Лемака, 2025).

Неправомірне обмеження прав людини в умовах воєнного стану не лише створює юридичні підстави для відповідальності держави, а й має масштабні соціально-економічні та політичні наслідки. Відповідальне застосування державою надзвичайних повноважень є визначальним чинником стабільності в умовах кризи та формування демократичної моделі розвитку в повоєнний період. Забезпечення балансу між захистом національних інтересів, інформаційною безпекою суспільства та гарантіями основоположних прав людини є однією з ключових умов збереження громадської довіри та міжнародного авторитету України. У цьому контексті важливо посилювати інституційні механізми контролю, забезпечити реальне право громадян на ефективний захист і оскарження дій державних органів, а також поступово адаптувати правову систему до викликів сучасних воєн і гібридних загроз (Курачик, 2025, с. 152).

Висновки. Не викликає сумніву необхідність обмеження певних прав і свобод людини за наявності необхідних підстав в умовах протидії повномасштабній збройній агресії РФ проти України, враховуючи безпрецедентне для України зростання кількості вчинених кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, зокрема колабораційних дій, державної зради, посягань на територіальну цілісність і недоторканність, диверсій тощо. Обмеження основних прав і свобод особи в інтересах національної безпеки завжди містить в собі загрозу можливих зловживань, вжиття непропорційних охоронюваному інтересу обмежувальних заходів. Обмеження прав і свобод людини і громадянина під час воєнного стану має здійснюватись з дотриманням всіх правових процедур, супроводжуватись посиленням парламентського та судового контролю, а також контролю з боку інститутів громадянського суспільства.

В умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, коли під загрозою опинилось існування Українського народу та держави, необхідно забезпечити справедливий та розумний баланс між захистом національної безпеки (державного суверенітету, територіальної цілісності, інших національних інтересів України згідно Закону України «Про національну безпеку України») та забезпеченням основних прав і свобод людини. При цьому варто визнати контрпродуктивною та водночас хибною дилему (підхід) «безпека або свобода».

Бібліографічний список

- Допис Лемака В.В. у Facebook від 12.12.2025. [онлайн]. Доступно: URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1393338409095779&set=a.115924766837156>
- Бадида А.Ю. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану: як знайти баланс між публічним інтересом та індивідуальними правами. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару* (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 12-17.
- Бариська Я.О., Попович Т.П., Попович П.Ю. Обмеження прав людини: теоретико-правові аспекти. *Матеріали 79-ї підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2025. С. 5-6.
- Верменич Я.В. *Україна: історичний простір ідентичності* / Відповідальний редактор В.А. Смолій. К.: Інститут історії України НАН України, 2025. 667 с.
- Висновок М.В. Савчина в якості amicus curiae на запит судді Конституційного Суду України В.В. Лемака № 359-005-16/3375 щодо конституційної скарги Сергія Гнезділова щодо конституційності статті 176 (8) Кримінального процесуального кодексу України. [онлайн] Доступно: URL: https://www.academia.edu/144830186/Ac_Gnezdilov
- Громівчук І.М. *Міжнародно-правовий захист прав людини в умовах боротьби з тероризмом*. Кандидат юридичних наук. Дисертація. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2014. 252 с.
- Дахно О.Ю. *Політика забезпечення територіальної цілісності України (теоретико-методологічний аналіз)*. Кандидат політичних наук. Дисертація. Національний інститут стратегічних досліджень. 2020. 199 с.
- Доронін І. М. *Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження*. Доктор юридичних наук. Дисертація. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. 2020. 539 с.
- Закон України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21.06.2018 р. [онлайн]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>>
- Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. [онлайн]. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289
- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). Верховна Рада України, [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>>
- Курачик Т.В. Наслідки неправомірного обмеження прав людини. *Інформаційна безпека суспільства в умовах дії правового режиму воєнного стану та повоєнний період: зб. матеріалів* (Київ, 29 трав. 2025 р.) / Редкол.: О.С. Тарасенко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 150-152.
- Мерник А.М. *Обмеження прав людини в умовах особливих правових режимів: загальнотеоретичні аспекти*. Доктор юридичних наук. Дисертація. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 2023. 408 с.
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. Док. ООН A/RES/2200 А (XXI). [онлайн]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text>
- Міжнародна кримінологія – проблемне поле міждисциплінарних досліджень*. Матеріали II науково-практичного семінару. Вип. 2 / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.Ф. Антипенка. К.: Сталь, 2011. 236 с.

- Обмеження прав людини та екстраординарні юридичні режими: монографія* / Я. Лазур, Т. Попович, О. Рябченко та ін.; за редакцією проф., д.ю.н., чл.-кор. НАПрНУ Ярослава Лазура, проф., д.ю.н., акад. АН ВШ Михайла Савчина та к.ю.н., доц. Терезії Попович. Одеса: Видавництво «Юридика», 2025. 324 с.
- Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України Лемака В.В. від 6 квітня 2022 року стосовно Рішення Конституційного Суду України (другий сенат) у справі за конституційною скаргою Поліщука С.О. щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). [онлайн] Доступно: URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p2_2022_1.pdf
- Погребняк С. П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСПЛ. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини*: зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С. В. Ківалова; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. С. 294-310.
- Постанова ККС Верховного Суду від 27 жовтня 2025 р. у справі № 573/838/24. [онлайн] Доступно: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131495382>
- Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 р. № 1-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). [онлайн] Доступно: URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_r_2_2022.pdf
- Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016 у справі № 1-1/2016. [онлайн] Доступно: URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/2-rp2016.pdf>
- Рішення Першого Сенату Конституційного Суду України № 5р(I)/2019 від 12 липня 2019 року. Справа про конституційність пунктів 2, 3 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури» від 28 січня 2016 року № 955-VIII зі змінами. [онлайн] Доступно: URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p1_2019.pdf
- Хила І.Ю. *Конституційно-правові обмеження особистих прав і свобод людини: Україна та зарубіжний досвід*. Доктор філософії за спеціальністю 081 Право. Дисертація. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». 2021. 180 с.
- Чижов Д.А. *Державний механізм забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки України (загальнотеоретична парадигма)*. Доктор юридичних наук. Дисертація. Львівський державний університет внутрішніх справ. 2024. 345 с.
- Чижов Д.А. Судовий захист прав людини у сфері національної безпеки як комплексний політико-правовий інститут. *Нове українське право*: науковий журнал. 2022. Вип. 1. С. 184-189. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.28>

References

- Dopys Lemaka V.V. u Facebook. 12.12.2025. [onlain] Dostupno: URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1393338409095779&set=a.115924766837156>

- (in Ukrainian)
- Badyda A.Iu. Zakhyst prav liudyny v Ukraini v umovakh voiennoho stanu: yak znaity balans mizh publichnym interesom ta individualnymy pravamy. Konstytutsiini prava i svobody liudyny ta hromadianyna v umovakh voiennoho stanu: materialy naukovoho seminaru (23 chervnia 2022 r.) / upor. M. V. Kovaliv, M. T. Havryltsiv, N. Ya. Lepish. Lviv: LvDUVS, 2022. S. 12-17. (in Ukrainian)
- Baryska Ya.O., Popovych T.P., Popovych P.Iu. Obmezhennia prav liudyny: teoretyko-pravovi aspekty. Materialy 79-yi pidsumkovoï naukovoï konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu yurydychnoho fakultetu DVNZ «Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet». Uzhhorod: DVNZ «UzhNU», 2025. S. 5-6. (in Ukrainian)
- Vermenych Ya.V. Ukraina: istorychnyi prostir identychnosti / Vidpovidalnyi redaktor V.A. Smolii. K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2025. 667 s. (in Ukrainian)
- Vysnovok M.V. Savchyna v yakosti amicus curiae na zapyt suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy V.V. Lemaka № 359-005-16/3375 shchodo konstytutsiinoi skarhy Serhiia Hnezdilova shchodo konstytutsiinosti statii 176 (8) Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy. [onlain] Dostupno: URL: https://www.academia.edu/144830186/Ac_Gnezdilov (in Ukrainian)
- Hromivchuk I.M. Mizhnarodno-pravovyï zakhyst prav liudyny v umovakh borotby z teroryzmom. Kandydat yurydychnykh nauk. Dysertatsiia. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. 2014. 252 s. (in Ukrainian)
- Dakhno O.Iu. Polityka zabezpechennia terytorialnoi tsilisnosti Ukrainy (teoretyko-metodolohichniy analiz). Kandydat politychnykh nauk. Dysertatsiia. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. 2020. 199 s. (in Ukrainian)
- Doronin I. M. Natsionalna bezpeka Ukrainy v informatsiinu epokhu: teoretyko-pravove doslidzhennia. Doktor yurydychnykh nauk. Dysertatsiia. Naukovo-doslidnyi instytut informatyky i prava NAPrN Ukrainy. 2020. 539 s. (in Ukrainian)
- Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» № 2469-VIII vid 21.06.2018 r. [onlain]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (in Ukrainian)
- Konventsiiia Rady Yevropy pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950. [onlain]. Dostupno: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289 (in Ukrainian)
- Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR (zi zminamy). Verkhovna Rada Ukrainy, [onlain] Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian)
- Kurachyk T.V. Naslidky nepravomirnoho obmezhennia prav liudyny. Informatsiina bezpeka suspilstva v umovakh dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu ta povoiennyi period: zb. materialiv (Kyiv, 29 trav. 2025 r.) / Redkol.: O.S. Tarasenko ta in. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2025. S. 150-152. (in Ukrainian)
- Mernyk A.M. Obmezhennia prav liudyny v umovakh osoblyvykh pravovykh rezhymiv: zahalnoteoretychni aspekty. Doktor yurydychnykh nauk. Dysertatsiia. Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho. 2023. 408 s. (in Ukrainian)
- Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 16.12.1966. Dok. OON A/RES/2200 A (XXI). [onlain]. Dostupno: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (in Ukrainian)
- Mizhnarodna kryminolohiia – problemne pole mizhdystsyplinarnykh doslidzhen. Materialy II naukovo-praktychnoho seminaru. Vyp. 2 / Za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. V.F. Antypenka. K.: Stal, 2011. 236 s. (in Ukrainian)
- Obmezhennia prav liudyny ta ekstraordynarni yurydychni rezhymy: monohrafiia / Ya. Lazur, T. Popovych, O. Riabchenko ta in.; za redaktsiieiu prof., d.iu.n., chl.-kor. NAPrNU

- Yaroslava Lazura, prof., d.iu.n., akad. AN VSh Mykhaila Savchyna ta k.iu.n., dots. Terezii Popovych. Odesa: Vydavnytstvo «Iurydyka», 2025. 324 s. (in Ukrainian)
- Okrema dumka (zbizhna) suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Lemaka V.V. vid 6 kvitnia 2022 roku stosovno Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy (druhyi senat) u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Polishchuka S.O. shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 4 statti 16-3 Zakonu Ukrainy «Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei» (sprava pro posyleni sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv). [onlain] Dostupno: URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p2_2022_1.pdf (in Ukrainian)
- Pohrebniak S. P. Pryntsyp proportsiinosti v ukrainskii yurydychnii praktytsi ta praktytsi YeSPL. Pravove zabezpechennia efektyvnoho vykonannia rishen i zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: zb. nauk. ct. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 15 veresnia 2012 r.) / za red. S. V. Kivalova; NU «OIuA». Odesa: Feniks, 2012. S. 294-310. (in Ukrainian)
- Postanova KKS Verkhovnoho Sudu vid 27 zhovtnia 2025 r. u spravi № 573/838/24. [onlain] Dostupno: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131495382> (in Ukrainian)
- Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 6 kvitnia 2022 r. № 1-r(II)/2022 u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Polishchuka Serhiia Oleksiiovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 4 statti 16-3 Zakonu Ukrainy «Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei» (sprava pro posyleni sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv). [onlain] Dostupno: URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_r_2_2022.pdf (in Ukrainian)
- Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 1 chervnia 2016 r. № 2-rp/2016 u spravi № 1-1/2016. [onlain] Dostupno: URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/2-rp2016.pdf> (in Ukrainian)
- Rishennia Pershoho Senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy № 5r(I)/2019 vid 12 lypnia 2019 roku. Sprava pro konstytutsiunist punktiv 2, 3 rozdil II «Prykintsevi polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakikh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaprovadzhennia kontraktnoi formy roboty u sferi kultury ta konkursnoi protsedury pryznachennia kerivnykiv derzhavnykh ta komunalnykh zakladiv kultury» vid 28 sichnia 2016 roku № 955-VIII zi zminamy. [onlain] Dostupno: URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p1_2019.pdf (in Ukrainian)
- Khyla I.Iu. Konstytutsiino-pravovi obmezhenia osobystykh prav i svobod liudyny: Ukraina ta zarubizhnyi dosvid. Doktor filosofii za spetsialnistiu 081 Pravo. Dysertatsiia. Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet». 2021. 180 s. (in Ukrainian)
- Chyzhov D.A. Derzhavnyi mekhanizm zabezpechennia pravovoho statusu osoby yak skladovoi natsionalnoi bezpeky Ukrainy (zahalnoteoretychna paradyhma). Doktor yurydychnykh nauk. Dysertatsiia. Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. 2024. 345 c. (in Ukrainian)
- Chyzhov D.A. Sudovyi zakhyst prav liudyny u sferi natsionalnoi bezpeky yak kompleksnyi polityko-pravovyi instytut. Nove ukrainske pravo: naukovyi zhurnal. 2022. Vyp. 1. S. 184-189. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.28> (in Ukrainian)

Kubalskyi V.

RESTRICTIONS ON HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS WHEN IMPLEMENTING MEASURES TO PROTECT STATE SOVEREIGNTY UNDER MARTIAL LAW

This article analyses the issue of restrictions on human rights and freedoms when extraordinary measures are introduced to protect state sovereignty under martial law. It is concluded that there is no doubt regarding the necessity of restricting certain human rights and freedoms where there are sufficient grounds to do so in the context of countering the Russian Federation's full-scale armed aggression against Ukraine, given the unprecedented rise in Ukraine in the number of criminal offences committed against the foundations of Ukraine's national security, in particular acts of collaboration, treason, encroachments on territorial integrity and inviolability, sabotage, etc. Restrictions on fundamental human rights and freedoms in the interests of national security always carry the risk of potential abuse and the adoption of restrictive measures that are disproportionate to the interest being protected. Restrictions on the rights and freedoms of individuals and citizens during martial law must be implemented in compliance with all legal procedures and accompanied by enhanced parliamentary and judicial oversight, as well as scrutiny by civil society institutions.

The article devotes particular attention to the issue of striking a balance between safeguarding national security (primarily the protection of Ukraine's state sovereignty and territorial integrity) and ensuring human rights and freedoms under martial law. It is concluded that, in the context of a full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, when the very existence of the Ukrainian people and state is under threat, it is necessary to ensure a fair and reasonable balance between the protection of national security (state sovereignty, territorial integrity and other national interests of Ukraine in accordance with the Law of Ukraine 'On National Security of Ukraine') and the safeguarding of fundamental human rights and freedoms. At the same time, the 'security or freedom' dilemma (approach) should be recognised as counterproductive and, at the same time, flawed.

Keywords: rights and freedoms, national security, restrictions on rights and freedoms, state sovereignty, martial law, balance, protection, Constitution of Ukraine, Constitutional Court of Ukraine, Supreme Court.

Статтю було подано / The article was submitted	03.04.2026
Статтю було прийнято / The article was accepted	21.04.2026